

Əvvəli ötən sayda

Xatirat - memuarlar, adətən, ömrün müdriklik çağında araya-ərsəyə gəlir. Müdriklik məqamına yetişdiyindənmi, ya səbirsiz olduğundanmi, yoxsa, görəsən, hansı ovqatdan bu gündəlik ədəbi aləmə təqdim olundu? "Günəşi kim oyatdı?" memuar - xatirat gündəliyində elə bu sualında cavabını tapdım. "Xatirələr həmişə yazıçı üçün yenidir. Sanki onlar yaradır, o yaralardan qövr edən ağrıları sözlərə düzməklə qurtulmaq istəyir. İnsan yaşa dolduqca xatirələr tamam başqa bir şey olur".

"İlk bədii əsəriniz hansıdır və ya ilk əsərinizi kimə danışdınız? Qoşqar Narqabilin səmimi cavabı elə sadə yazıçı cavabıdır: "İlk ciddi əsərimi - "Çayın arxasınca ağrı" - döyüşdən dönmədən sonra yazmağa başladım. Sonra yazı bilmədim. Aradan bir il ötdü, amma hər şey olduğu kimi fikrimdə idi. Ürəyimdən daş kimi asılmışdı, ağırlıq edirdi. Sonra hiss etdim ki, yazacağım şeyin ahəngini, ritmini tapa bilmirəm. Bütün gördüklərimi heç bir dəyişiklik etmədən, olduğu kimi yazmaq istəyirdim. Amma bu asan deyildi. Ernest Heminqueyin "döyüş dəhşətlərini yazmaq çox əzablı işdir, çünki gerçəklik həmişə insana əzab vermiş" - sözlərini onda dərk etdim.

Elə həmin il oğlum doğuldu. İyirmi üç yaşında idim. Bir çiyində yazmaq ehtiyacı ilə çabalayan ağrıları, digər çiyində isə ailə həyəcanları vardı. Mən bu yükü də daşımağa məcbur idim. Ürək-də yük, çiyində yük və əlimdə körpə oğlum... Sənəmi masaya söykəyərək yazırdım. Dayanmadan yazdım. Çünki yazmaq yolunu tapmışdım - ritmi tutmuşdum. Ona görə də heç bir şey məni dayandıra bilməyəcəkdi. Əsər bitdi və mən onu mərhum ustadım, Özbəkistanın xalq yazıçısı Ötkür Həşimova apardım. O gördü, bəyəndi və baş redaktoru olduğu "Şərq ulduzu" jurnalında dərc etdi. Təbii ki, bu əsərdə ərimi qorxunc heyrlərlə gözəylən qadınlar da olmuş və mənim həyat yoldaşım da eynilə həmin hisləri öz içində yaşamışdı".

Qoşqar Narqabil biri-birindən maraqlı hekayələr müəllifi kimi sevilir. Onun "Xameleon" adlı hekayəsi maraqlı girişlə başlayır:

"Çexovun "Xameleon" hekayəsini oxuyubsunuzmu?
- Oxumuşam, nə olub ki?
- Şərqdə eynən buna oxşar hekayət var.
- Çexov onları köçürübmi demək istəyirsən?"

Vaxtilə Abdulla Qəhhar haqqında yazdığım bir məqaləni xatırladım: "Əgər Anton Pavloviç Çexov olmasaydı, yəqin ki, o xatirələr yaddaşının dərinliklərində uzun zaman olduğu kimi, gördüyüm kimi qalacaqdı" - bunlar sovet psixoloji təsirində A.Qəhharın dediyi sözlər idi. Elə bu sözlərin təsiri idi ki, tənqidçilər Abdulla Qəhharı özbək nəsrinin Çexovu adlandırdılar. Amma bununla yanaşı, "Molla Nəsrəddin"-in, Mirzə Cəlilin, Sabirin Orta Asiya ədəbi mühitinə hədsiz təsiribunu deməyə imkan verir ki, A.Qəhhar yaradıcılığı boyu milli ruhun təsirində olmuşdur. Balaca, sadə adamların əsər qəhrmanı seçilməsi, ümumiyyətlə, obraz oxşarlığı Çexov ənənəsinə uyğun gəlsə də, eyni hal, ruh, mənəviyyat, ənənə, millilik baxımından Mirzə Cəlil üslubu daha aydın görünür. Bununla da əminliklə deyə bilərik ki, A.Qəhhar özbək satirik nəsrinin Mirzə Cəlilidir". Qoşqar Narqabilin hekayəsini belə bir notla başlamasında sətiraltı mənə, ruh axtarmaq istədim.

"Əfqan"lar mövzusu Qoşqar Narqabilin ruhuna o qədər hopdu ki, həm şeirdə, həm də povest və hekayələrində təsvir, tərənnüm etməkdən yorulmadı.1989-cu ilin 15 fevralında Sovet əsgərləri Əfqanıstan torpaqlarından çıxarıldı. Həmin hadisə ilə bağlı yazdığı şeirdən bir neçə sətiri siz də oxuyun:

*Nazran. Xatirə Meydanı
İnqışyurd şəhəri - gözəl Nazranda,
Üç gün oldum. Gördüm Xatirə bağını.
Bir ağrı yenidoan od oldu canımda
... Baş əydim hər bir daşa, hər bir qəbrə,
Mən hər bir döyüşpüyə qismətdəşim dedim
"Əfqanıstan"da ölənlər xatirəsinə.*

(Nə yazıq ki, bu dəfə də Amerika qoşunları Əfqanıstanın, əfqanların başı üstünü aldı və hələ də oradadırlar. Kimi kimdən qoruyurlar, məlum deyil. 2016-cı ildə Əfqanıstana elmi ezamiyyətə getmişdim. Ə.Nevaini, H.Bayqaranı, Ə.Camini, Z.M.Baburu və onlarla klassik ustalarını mızın dağılmış məqbərələrini ziyarət

edərkən bizi müşayiət edən yerli əhalinin gözlərinin dərinliklərindəki hüzürü, qorxunu, həyəcanı, ölüm qığılcımlarını gördüm. O qədər sarsıldım ki, Qoşqar Narqabilin təbirincə desəm, hələ də o hislərdən qurtula bilmirəm. XVI əsrdə ədəbiyyatın, mədəniyyətin, elmin "qızıl zirvə"sini fəth edən Herat az qala xarabalıq vəziyyətindədir. Eləcə də, Kabil və Məzari-Şərif kimi gözəl şəhərlərin darmadağın vəziyyəti ürəyimə dağ çəkdi. Amma xalq torpağını heçkimə təslim etmir, yarım əsrdən ki, döyüşür).

Qoşqar Narqabilin əsərləri teatrlarda anlaşıqla keçir. Səhnə əsəri maraqlı, maraqlı olduğu qədər də ziddiyyətli, dramatik, komedik, faciəvi və iki-üç, bəlkə, daha çox insanın iş başında olduğu təəssüratı yaradan bədii əsər növüdür: I insan - dramaturq kimi əlində qələm işləyir ; II insan - sanki baş verən hadisələrin dirijorudur; III insan - artıq adamlar - obrazlar meydana - səhnədə görünür. Bu qə-

olan gözəl bir şairə qızla ailə həyatı qurmuşdu.

Bu gün onların hər ikisi yalnız özrespublikalarında deyil, bir çox ölkələrdə tanınırlar: qələmlərinin doğurduğu möcüzəvi hikmətlərlə - gözəl şeirləri, istedadlı nəsr əsərləri və ruha dinclik gətirən səhnə əsərləri ilə.

Həm ayrı-ayrı imza qoyduqları şeirləri, həm də qoşa imza ilə səhnələri bəzəyən tamaşa əsərləri ilə.

Xasiyyət Rüstəm respublikada nəşr olunan "Kitab dünyası" kimi bütün dünya ədəbiyyatını başına cəm edən nüfuzlu bir qəzetin baş redaktorudur.

"Mən birinci kursda oxuyurdum, Qoşqar bəy son kursda idi. Bir-birimizə könül verib ailə qurduq" - Xasiyyət xanımın ilk tanışlığımızda (2012-ci ildə Türkiyənin Elazığ şəhərində tanış olmuşduq, amma min ilin doğması kimi görüşdük) dediyi bu sözlər heç yadımdan çıxmır. Çünki şeirlərinin sorağı bir yaz yağışı kimi Azərbay-

Qoşqar Narqabilin həyat və yaradıcılıq etüdləri

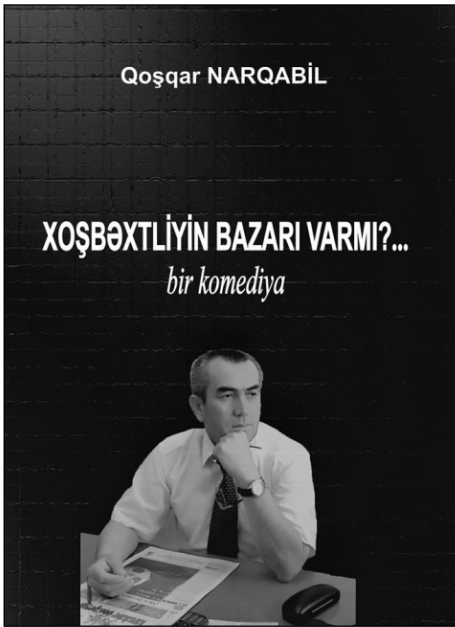
dər canlı bir tablo yaratmaq istedad işi olmaqla yanaşı, həm də psixoloji məqamdır. Dramaturq yazı masasının arxasında hər obrazın psixoloji durumuna uyğun xarakterik detallarla hadisələrin təfərrüatını canlandıran bir şəxsə çevrilir. Dramaturqluq çox-çox çətin-dir. Bu qədər işi bir adam - dramaturq necə bacarır?" düşüncəsinə varanda çözləklər arasında itib-batırsan. Səhnə əsəri yazan həm aktyor, həm də tamaşaçı olmalıdır. O, səhnəni gözünün qabağına gətirərək artıq obrazlarla işə başlayır. Obrazların hamısını dramaturqun özü oynayır, eyni zamanda həmin mənzərənin dirijoruna çevrilir. Yazdığı əsər isə simfoniya-dır. Dramaturq hər bir obrazın psixologiyasına, xarakterinə uyğunhislərin məmari olmağı bacarmalıdır. Təbii ki, bunları yazıb-pozmaq asan başa gəlməyəcək. Bir də asan nə var ki?! Şair duyğuların, yazar düşüncələrin, dramaturq isə həmin o duyğu və düşüncələrin idarəçisi-nə çevrilir. Bax işin çətinini, elə oradan - idarəcilikdən, səhnəni, hadisələri, obrazları idarə edən və onları dindirən şəxs olmaqdan başlayır.

Səhnə əsəri yazmaq heç də gördüyü qədər də sadə deyil. Gərək tamaşaçı-nı düşündürə biləcək mövzunu - problemi tuta biləsən. Eşq dolu səhnə əsəri yazmaq üçün o obrazın təmsalında eşqin acısını dadmalısən, yəni o obrazı tam canına yeritmisənsə, acını hiss edəcəksən. Dramaturq təbiiyi buradan başlayır və iş öz axarına düşür. Tamaşaçıların ruhunu obrazların hiss və duyğuları oxşamalıdır. Cəmiyyətdə gördüyü obrazların prototiplərini tamaşaçı tanıyarsa, həyatda onlarla qarşılaşırsa, o zaman bu tamaşa dəfə-lərlə səhnədə oynanır, oynanır. Məhz o anda dramaturqun istedadı və həyatı sə-rast müşahidə qabiliyyəti öz işini uğurla görmüş sayıla bilər.

Yaradıcılıq gözəl və ağır bir sənət sahəsidir. Sənətkar hansı zövqü alır ki, özündə yaradıcılıq potensialı görəndə ağırlığa, çətinliyə məhəllə qoymayaraq bir ömür boyu ona bağlanır, bəlkə də, qopa bilmir desək, daha doğru olar. Yaradıcılıq zövqünün adı yoxdur, dadını, tamını bilmək üçün bəzən zaman gözleməli olursan, həttə döyülürsən, əzilirsən, amma vaxtı gələndə həqiqət yerinə öz yerini tutur, bu isə yazar üçün bir ayrı zövqdür. Yazar halal haqqı olan o zövqü dadır. Hətta ölümündən sonra da ruh o zövqü duya bilir. Yazıçı yazdıqlarından məmnun qalınca yazır. Bunun üçün dəfələrlə, dö-nə-dönə yazmalı olursan, özünü buna məcbur edirsən, əslində yaradıcı ruhun səni rahat buraxmır - ta istədiyini alınca. Qoşqar Narqabilin "yazdığından razı qal-mayınca yazırsan, yazırsan, birdən-birə dayanaraq mən nə edirəm? - öz-özünə verdiyin bu suala aldığı cavab yaradıcı-lıq zövqünü daddırır sənə.

*Bir azca dayan havada güllə
Bir azca dincəl
Bus kimi həsrət
Başımızda dönüb
qalmasın səma
Nəfəs almağa ver
Bir anlıq fürsət*

Qoşqar Narqabil yaradıcı bir ailənin başçısıdır. Ona - yazar ruhuna dəstək



cana gəlib çıxan bu gənc şairənin ürəyincə bir ailə həyatı yaşamasına sevinmişdim.

Bir xalqın sevdiyi - rəğbət bəslədiyi iki tanınmış sənətkar bir ailədə. Bu necə bir əhvali-ruhiyyədir? Qoşqar Narqabilin etirafı: "Çətin anları da olur. Amma hər kəs işdən evə dönməyə biz sadəcə ailə-yik, yaradıcılıq söhbətləri iş otağımızda qalır. Bəzən yaradıcılıq, ədəbiyyat məsələləri üzərində mübahisələr də olur. Məsələn, mən Çingiz Aytmatovu sevirəm, Xasiyyət xanım isə Frans Kafkanı. Belə mübahisələr təbii ki, çox olur. Xasiyyət xanım şairdir - qəlb adamıdır, mən isə yazı-çıyam və düşüncələrim ilə varam. Burada insanlar yox, qəlb və zəka barışı olmalıdır".

Balaları da, daha doğrusu, qızları Sevinc və Səmədil yaradıcılıq aləmində gəlinirlər. Hər ikisi Türkiyə və Azərbaycan ədəbi nümunələrindən gözəl çevirmələr edirlər. Yəqin ki, ilk oxucuları - ustadları elə öz valideynləridir. Sevinc bir neçə dəfə Azərbaycanda keçirilən şeir günlərinin iştirakçısı olub. Q.Narqabilin "Səmədil" kitabına gənc oxucular bir az qiblə ilə yanaşdılar. Bir oxucusu yazdı: "Səmədil üçün bir ömürlük hədiyyədir". Əslində bu kitab Səmədilin dünya evinə qədəm qoyduğu günlərdə ata hədiyyəsi oldu. Onun adı Azərbaycan oxucusuna çoxdan tanışdır. Heç 17 yaşı tamam olmamış bu gənc qız Qənirə Paşayevanın şeirlərini özbək dilinə çevirib mətbuatda yayımlamışdır.

"Azərbaycan nəsrini mütaliə edə bil-mə fürsətiniz olubmu, olubsa, yaradıcılığın-za bir damcı dad qata bilmişinizmi?" Bu sualın cavabını Qoşqar Narqabilin yaradıcılıq izlərindən seçmək çətin olmur. "Dədə Qorqud dastanı"-ndan başla-mış böyük yazıçı Anara qədər olan nəsi oxuduğunu bildirir. "Onlardan çox şey al-dım və alacağam".

Bu iki xalqın ədəbiyyatı bir-biri ilə çox sıx bağlı olmuşdur. Ənənə və nova-torluq, tarixi hadisələrə münasibət, milli adət-ənənələrin ədəbiyyatda əksi, xeyir-şər münasibətlərində haqqın yanında ol-ması və s. kimi ədəbi faktorlar oxşardır, bir-birinin davamıdır. Böyük Azərbaycan

yazıçısı, alimi, dilçisi Mirzə İbrahimov Şərəf Rəşidovun "Qaliblər" əsərini tərcümə edərkən yazdığı "Ön söz"-də hey-rəti-ni gizlədə bilməmişdi: "Mənim də belə bir romanım var, nəşrdədir, hələ çapdan çıxmayıb. Bütün hadisə və obrazların xaraktəri bu əsərdəkilər ilə eynidir, bu qədər də doğmalıq, oxşarlıq, milli ruha-sadiqlik ... - heyret etməyə bilmədim. Həm-karımı, qələm dostumu təbrik edirəm".

Qoşqar Narqabil Azərbaycan oxucusu ilə ilk dəfə şair kimi "görüşmüşdür" ("Seçilmiş şeirləri", 2010), bu dəfə dra-maturq olaraq qarşılaşıb.

"Xoşbəxtliyin bazarı varmı? yaxud beş dul və bir rəis" komediyasındakı per-sonajları, bəlkə də, hamımız tanıyıyırıq. Əslində dramaturq elə bir mövzu seç-mişdi ki, istənilən ölkədə, istənilən idarə-də belə tiplərə rast gəlmək olar.

Bəlkə də, bu səbəbdən dramaturqun əsərləri ölkədən kənara çıxaraq özünə

tamaşaçı məhəbbəti qazandırmışdır. Məsələn, Kazan şəhər teatr səhnəsində Qoşqar Narqabilin səhnə əsəri bütün bir mövsüm ərzində afişalarda olmuşdur.

"Xoşbəxtliyin bazarı varmı? yaxud beş dul və bir rəis" əsərində yeddi-sək-kiz personaj iştirak edir. Adi bir idarədə-baş verən hadisə təsvir edilir. İşdə işsizlik ovqatına yüklənmiş bu insanlar - qa-dınlar hərəkətləri, bekarçılıqdan nə edəcəkləri, nə danışdıqları belli olmayan tip-ləpdir. İş-gücü bir kənara atıb dedi-qo-dunu gündəlik həyatlarının məqsədi kimi yaşayırlar.

Azərbaycan oxucularının, eləcə də teatrşünasların diqqətini cəlb edəcəyinə inanırıq. Çünki əsərdəki "qəhrəmanlar" Azərbaycan cəmiyyətində də az deyil. Əsərin mövzusu real həyatdan götürül-müşdür. Qoşqar Narqabilin hər səhnə əsərinin özünəməxsus mövzusu olsa da, qoyulan problemlər nöqtəyi-nəzərdən sanki biri digərinin davamı təəssüratını doğurur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, real həyatdan götürülən mövzu element-ləri - cəmiyyət prototiplərinin xarakterini yaratmaqda sənətkarlıq məharəti lazımdır, güclü müşahidə qabiliyyəti lazımdır. Dramaturq bunu bacara bilməmişdir.

Ədibin "Gülümse, əzizim!" dramının özünəməxsus süjet xətti var. Bu əsər dövrün ən ağırlı problemlərindən biri, dünyanın hər bir nöqtəsində rastlaşma-ğımız mümkün olan xəyanət, övlad dağı, haram, eys-işrətə baş qatanların faciəsi haqqındadır. Tamaşaçıbu əsərləri səh-nədə seyr edərkən həyatda rastlaşdığı "qəhrəmanlar"-a qarşı nifrətini gizlətmir, hər səhnə əsərində uydurma yox, real həyatda rastlaşdığı insanların tipik ob-razlarını görür və təbii ki, müəllifdən yeni bir əsər və ya hadisələrin davamını göz-ləyirlər.

Əsərlərdə qoyulan problem cəmiy-yətdə əks-səda doğурсa, deməli, müəl-lif günün nəbzini tuta bilib.

Qoşqar Narqabilin dramaturq kimi uğuru ondadır ki, o çox kiçik məsələlərdən tutmuş ta böyük problemlərə qədər olan cəmiyyət ağrılarını - ictimai məsələ-ləri sadə və anlaşıqlı dildə, sadə və "yük-sək vəzifə sahiblərinə" qədər olan perso-najların xarakterinə uyğun rəngli şəkildə səhnəyə gətirə bilir. Dramaturqun böyük-lüyü elə onun sadə məsələlər kontekstin-də cəmiyyətdə narazılıq doğuran və in-sanların qəlbini ağrıdan problemləri açıb göstərməkdir. Mənfii obrazların ifşası ilə cəmiyyətə mesaj göndərilir. El misalıdır, söz sahibi payını götürür və ya götürmə-yə məcbur edilir.

Qoşqar Narqabil həyat və yaradıcılı-ğı haqqındakı etüdlərini onun bir yarpaq şeiri ilə tamamlayıram -

*Uşaqılıq yel kimi keçərmiş dəmə,
Hicran alınırızda qoydu damğasını.
Əgər olmasaydın eşqim, həyatım,
Dünyaya gəlməzdim, inanırsanımı?*

P.S. Bu günlərdə yazıçı-dramatur-qun "Xoşbəxtliyin bazarı varmı?... " adlı kitabı Azərbaycan dilində nəşr olunmuşdur.

Qoşqar Narqabil "Xoşbəxtliyin ba-zarı varmı?" (komediya): redaktoru, ön söz müəllifi və nəşrə hazırlayan: Almaz Ülvi (Binnətova), redaktoru Əkbər Qoşa-li. - Bakı, "Avropa", 2019.

Almaz Ülvi (Binnətova)